

KU ScholarWorks

Diskurzivne prvine v izbranih Trubarjevih predgovorih in pismih

Item Type	Article
Authors	Bošnjak, Blanka
Citation	Bošnjak, Blanka. "Diskurzivne prvine v izbranih Trubarjevih predgovorih in pismih." <i>Slavia Centralis</i> . 1. (2008): 63-72. http://dx.doi.org/10.17161/SCN.1808.7253
DOI	10.17161/SCN.1808.7253
Rights	All articles are licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial 4.0 International License (CC-BY-NC)
Download date	2024-09-03 01:41:37
Item License	http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/
Link to Item	https://hdl.handle.net/1808/7253

Diskurzivne prvine v izbranih Trubarjevih predgovorih in pismih

BLANKA BOŠNJAK

*Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160,
SI – 2000 Maribor, blanka.bosnjak@uni-mb.si*

SCN I/1 [2008], 63–72

Osnovna teza pričujočega prispevka je, da se s pomočjo Trubarjevih izbranih analiziranih predgovorov in korespondence z vidika teorije diskurza kaže naslednja zakonitost: v Trubarjevem času gre šele za konstituiranje raznolikosti diskurzov, ki imajo določena skupna izhodišča.

The thesis of this paper is that, by means of analyzing Trubar's selected prologues and correspondence, the following regularity is evident from the viewpoint of discourse theory: in Trubar's time discourse diversity tended to have some common starting points.

Ključne besede: Trubarjevi izbrani analizirani predgovori in korespondenca, slovenski protestantizem, teorija diskurza

Key words: Trubar's selected analyzed prologues and correspondence, Slovene protestantism, discourse theory

Uvod

Ena izmed pomembnih funkcij teksta je funkcija spomina, saj tekst ni le generator smisla, je tudi prenašalec kulturnega spomina, zato ima prav tekst sposobnost ohranjati spomin na svoje predhodne kontekste, ali kakor ugotavlja J. M. Lotman v monografiji *Znotraj mislečih svetov*:

Brez tega [kulturnega spomina] zgodovinska znanost ne bi mogla obstajati, ker kultura (in širše: slika življenja) prejšnjih dob prihaja do nas nujno v fragmentih. /.../ Vsoto kontekstov, v katerih se dani tekst osmišlja in ki so na določen način inkorporirani vanj, lahko imenujemo spomin teksta. To pomensko prostranstvo, ki ga tekst ustvarja okoli sebe, stopa v določena sorazmerja s kulturnim spominom (tradicijo), ki se je nabral v zavesti publike (2006: 35).

Teksti načeloma na poti skozi stoletja izgubljajo informacije, vendar to ne velja za tiste, ki so kulturno aktivni, saj le-ti kažejo sposobnost kopičenja informacij oziroma imajo sposobnost spomina (prav tam: 36). Ta trditev velja zlasti za prve slovenske tiskane knjige 16. stoletja: danes na primer *Katekizem* in *Abeceđnik* (1550) nista samo Trubarjeva teksta, ampak sta spomin na vse interpretacije in razprave v zvezi z njima kakor tudi spomin na vse zgodovinske dogodke, ki so sicer zunaj obeh tekstov, vendar jih moremo asociativno povezati z njima. Lahko nam je neznano vse to, kar so vedeli Trubar in prvi bralci njegovih knjig, ne moremo pa nikakor pozabiti spoznanj po Trubarju in novih pomenov teh prvih slovenskih tekstov, ki so hkrati tudi znanilci vedno bolj raznolikih diskurzivnih formacij v slovenski književnosti.

Teorije diskurza so številne in izvirajo predvsem iz sodobnejših metodoloških pristopov, ki izhajajo med drugimi iz Freuda preko fenomenologije ter hermenevtike. Vanje lahko prištevamo neo- in postmarksizem, kolonialne in postkolonialne študije, novi historizem, kulturne študije oziroma kulturni materializem, ženske študije in feministično teorijo, številne smeri poststrukturalizma idr. (Koron 2004: 111). Vendar se naše razmišljanje o Trubarjevi pionirski in še posebej za tedanje razmere izjemni književni dejavnosti v 16. stoletju najbolje povezuje s socialnozgodovinskimi okoliščinami in konteksti historičnih diskurzivnih formacij, s čimer se je med drugimi poglobljeno ukvarjal zlasti Michel Foucault v delu *Arheologija vednosti* (2001). Foucault izhaja iz diskurzivne formacije, ki ji pripada izjava (kot dogodek) na podoben način, kakor pripada stavek tekstu, vendar za diskurzivno formacijo niso značilna načela konstrukcije, temveč disperzije. Diskurz je tako celota izjav, ki izhajajo iz iste diskurzivne formacije, zato ločimo različne vrste diskurzov, vendar diskurz ne formira retorične ali formalne enotnosti, pri čemer gre za ponovljivost skozi zgodovino (2001: 121). Diskurz je tako zgodovinski fragment in predstavlja enotnost in diskontinuiteto v sami zgodovini, diskurzivne formacije pa med drugim omogočajo modificiranje in prerazporejanje področja zgodovine idej. Iz tega izvira tudi t. i. »diskurzivna praksa«, ki je celota anonimnih, zgodovinskih stavkov, določenih v času in prostoru in »/. . / ki so v neki epohi in za dano družbeno, ekonomsko, geografsko ali jezikovno okolje definirali pogoje izvajanja izjavljalne funkcije« (prav tam: 128).

Upoštevaloč navedene predpostavke in zgodovinski okvir Trubarjevega življenjskega ustvarjanja, je osnovna teza pričujočega prispevka ta, da se s pomočjo Trubarjevih izbranih ter analiziranih predgovorov in korespondence z vidika teorije diskurza kaže naslednja zakonitost: v Trubarjevih besedilih¹ gre šele za konstituiranje raznolikosti diskurzov in diskurzivnih formacij, ki imajo določena skupna izhodišča (v okviru slovenske književnosti 16. stoletja), v nasprotju s teksti današnjega časa, ko se pojavlja stapljanje različnih diskurzov v vsebinsko in žanrsko sinkretične oblike diskurza, tudi literarnega. Tako

¹ *Besedilo*: z določenimi besedami izražene misli ali iz besed sestojeci del v knjigi, publikaciji (SSKJ 1995: 42).

je v izbranih Trubarjevih besedilih po Foucaultu (2001) z vidika modalnosti izjavljanja opaziti različne oblike pripovedi, zametke znanstvene razprave, mitološkega oziroma bibličnega prikaza, kar vse vpliva na strukturo diskurza. Po Foucaultu je namreč diskurz tudi mesto, kjer se vzpostavljajo družbena razmerja vednosti in moči, pri čemer prihaja do križanja konfliktnih interesov. Prav zato je diskurz že po svoji naravi predmet boja in političnega dokazovanja, saj moč in vednost navadno součinkujeta, kar se na ravni diskurza kaže skozi postopke izključevanja, reduciranja, selekcije kakor tudi z mehanizmi nadzora ter discipliniranja (prav tam: 43–70). Takšno razumevanje se potrjuje s Trubarjevimi besedili, ki brez izjeme sledijo nabožnim ciljem, s čimer je povezano tudi oblikovanje in pojavljanje oblik diskurza po Jørgenu Dinesu Johansenu,² ki so večinoma prisotne že od arhaičnih družb naprej pa vse do danes.

V funkciji *teoretskega diskurza*, vendar bolj v obliki praktičnega diskurza, se pri Trubarju pojavlja *biblični prikaz*, npr. v slovenskem predgovoru k prvemu *Katekizmu* (1550), in sicer odlomek, kjer Trubar na kratko in zelo strnjeno pojasni pomen »te prave stare vere« v Boga, razumevanje in pomen Jezusovega trpljenja, kar lahko hkrati posamezniku pripomore k moralnemu življenju:

Zakaj iz tih se vsaki lehku navučí to pravo staro vero, de spozna tiga praviga Boga, de bode vejdel nemu prov služiti inu tudi spozna sam sebe, bo vejdel, kaj je ta greh, kaj je ta zapuvid inu obluba božja, zakaj je Jezus, sin božji, človik postal inu martran bil, koku mi skuzi to vero v Jezusa Kristusa odpuščane vseh grehov, gnado božjo, nebeški erb inu ta večni leben dobodemo, koku imamo v vseh nadlugah prov klicati na Buga, kaj je ta krst inu ta stara maša (cit. po: Rupel 1966: 50).

Primer *praktičnega diskurza* je predgovor k *Abecedariju* (1550), ki sodi med besedila *moralnih načel* oziroma *norm*: človek ne more biti dober sam po sebi, to mu uspe le s pomočjo Svetega pisma in božjih zapovedi, ki jih mladim prenašajo že starši:

/.../ zakaj iz pisma se navučimo, od kod ta hudi strup pride, kir tega človeka taku hudiga ter noriga sturi inu hudimu naklane; inu iz tiga se mi tudi navučimo to arc-nijo, koku inu skuzi kaj ta človik more inu ima tak strup, tu je ta greh, perpraviti od sebe, de spet dober, moder inu lub postane ter ostane v milosti božji do konca, de v nebo pride (prav tam: 60).

Na koncu predgovora je še navodilo o izgovorjavi »štímovcev«, torej samoglasnikov, kar sodi v *teoretski diskurz*.

V predgovoru k naslednjemu *Katekizmu* (1555) pa Trubar že na začetku, in sicer v odlomku besedila, ki sodi v *teoretski diskurz*, izpostavi črkopis, ki ga je izbral za tiskanje tega dela, torej latinico: »/.../ za volo tih trijeh riči smo mi

² Vrste diskurzov po Jørgenu Dinesu Johansenu: *teoretski diskurz* (mitologija, religija, filozofija, znanosti in vede), *tehnični diskurz*, *praktični diskurz* (moralne norme, navade), *zgodovinski diskurz* (npr. genealogije, kronike, topografije), *mimetični diskurz* in iz njega kasneje izhajajoči *literarni diskurz* (povzeto po: Juvan 2006: 53).

pustili drugič drukati z latinskimi puhštabi en abecedarium inu le-ta kratki katehismus» (prav tam: 63). Zatem sledi *praktični diskurz*, kamor sodi besedilo moralnih načel v obliki opomina »šulmoštrom, pridigarjem in gospodarjem«, da naj učijo otroke in mladino načel krčanske vere, saj bodo o tem odgovarjali »pred tem pravičnim rihtnim stolom« in jih bo Kristus glede na to tudi sodil (prav tam).

Trubarjeva teološka razprava *Ena dolga predgovor*, ki je izšla leta 1557 v obsežnem njegovem delu *Ta pervi dejl tiga noviga testamenta*, sodi v *teoretski diskurz*, v katerem Trubar razgrinja svojo teološko in religiozno miselnost. Prav ta predgovor predstavlja nadaljevanje teoloških misli, ki jih je Trubar začel razvijati že v predgovorih prejšnjih dveh *Katekizmov* (1550, 1555), pri čemer se deloma naslanja na spise Melanchtona in Bullingerja. Vendar je v njegovem tekstu več izvirnosti, kakor lahko domnevamo iz Trubarjevih izjav o avtorstvu. J. Rajhman je celo izpostavil tezo, da je Trubar »sledil svoji stari navadi, sebe skriti za tujimi imeni, čeprav privre na dan mnogo pozneje posredno priznanje, da je sam avtor in da je njemu pripisati več kot le golo kompilacijo danih tekstov« (1986a: 108). *Ena dolga predgovor* pomeni Trubarjev poskus uvesti v slovensko književnost znanstveno razpravo v obliki teološkega traktata, v katerem se trudi na znanstveni način (in ne več poljuden) razmišljati o temeljnih teoloških vprašanjih. Poglavitna misel *Ene dolge predgovori* je nauk o opravičevanju, ki ga je Trubar obravnaval v njenih prvih dveh delih, kjer razpravlja o vzrokih, ki so pripeljali do opravičevanja, v tretjem in četrtem delu pa piše o opravičevanju v zvezi s kristološkimi problemi. Razprava ima predgovor, ki ga je Trubar imenoval *Ta kratka predgovor* in *Regiŝter te predgovori* – oba teksta pojasnjujeta predvsem namen razprave. Hkrati pa moramo upoštevati tudi nemški predgovor v *Ta pervi dejl tiga noviga testamenta*, ki razloži marsikaj v povezavi z nastajanjem t. i. »dolge predgovori«, hkrati pa še razmisleke v zvezi z njo. Pomemben vir podatkov zanjo so tudi Trubarjeva pisma in posvetila, vsebino razprave pa razberemo prav tako iz sumaričnega poročila iz leta 1560 (prav tam 1986a: 7).

Že zelo kratka uvodna primerjava med vsemi tremi predgovori, torej h *Katekizmu* leta 1550 in 1555 ter *Eno dolgo predgovor*, kaže na to, da v prvih dveh prevladuje *praktični diskurz*, v tretjem predgovoru leta 1557 pa že *teoretski diskurz*, kar je ponovni pokazatelj razvoja in poglobljenosti izražanja Trubarjevih religiozno-teoloških stališč, ki zahtevajo od bralca sodelovanje ter razumevanje na bistveno zahtevnejšem nivoju.

Vrste diskurzivnih formacij v Trubarjevih pismih

Trubarjeva pisma so pisana v nemškem in deloma latinskem jeziku, prvi jih je objavil Th. Elze (*Primus Trubers Briefe*, Tübingen, 1987), pred njim pa je objavil I. Kostrenčič pisma iz obdobja uraškega zavoda, pri čemer so bila nekatera v povzetku, nekatera pa celotna (*Urkundliche Beiträge zur Geschichte der Südslaven in den Jahren 1559–1565*, Wien, 1874). Zatem se je z mislijo o

izdaji Trubarjevih pisem ukvarjal tudi M. Rupel, zlasti da bi vključil še nekaj na novo najdenih, pri čemer je v rokopisu transkribiral na novo vsa pisma in jih skoraj četrtino prevedel (Rajhman 1986: [5]). Rupel dela zaradi hude bolezni in kasnejše smrti ni mogel dokončati, zato je njegovo delo nadaljeval J. Rajhman, ki je pisma uredil in jih leta 1986 izdal pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.

Vseh Trubarjevih pisem je okrog sto in njegova korespondenca je v glavnem nastala v obdobju med leti 1553 in 1585, največ zlasti v nemškem prostoru, prav tako je najzgodnejše ohranjeno pismo iz leta 1553 nastalo na nemških tleh. Skoraj vsa pisma izražajo spoštovanje do t. i. »svetne gosposke«, zlasti württemberške in kranjske, ki jo je Trubar vdano prosil za pomoč v zvezi s kemptensko župnijo ali pa v skrbi za kranjsko cerkev. Večina pisem je napisana tako, da se ponekod njihova vsebina ponavlja v drugih pismih ali nekaterih predgovorih in posvetilih. Osrednji cilj Trubarjevih pisem je, da si avtor pisem zagotovi posvetiteljevo pomoč in varnost. V tem duhu so razumljiva številna pisma, namenjena prav kralju Maksimiljanu, pri čemer je uvodni pozdrav v teh pismih skoraj dobesedno enak. Prav s pomočjo svoje korespondence je Trubarju uspelo pri kranjskih deželnih stanovih obdržati ugled, saj so mu bili večinoma naklonjeni, zlasti ko jih je prosil za podporo zase ali za druge. Iz pisem je velikokrat razvidna Trubarjeva vnema po dokazovanju lastne pravovernosti, ki je bila zaradi načina pridobivanja izobrazbe in zaradi stikov predvsem s švicarsko reformacijo pri njegovih kritikih večkrat v sumljivi luči. V Trubarjevih pismih se pogosto pojavljajo zlasti trije miselni poudarki: domotožje, skrb za šolo in »kranjsko cerkev« (prav tam: 7–10).

Trubarjevo domotožje po rojstni deželi se izraža sicer tudi skozi nekatera posvetila in predgovore, pojavlja se kot »nikdirdom«, kar je Trubar doživljal kot svojo usodo, saj mu »tujina« (na württemberškem) nikoli ni mogla nadomestiti domačih krajev. V svojem pismu kranjskemu stanovskemu odboru (Kempten, 25. julija 1560) npr. piše z vso ljubeznijo o spominih na dom, ki izražajo avtobiografske poudarke:

./../ v moji dragi domovini, v kateri sem se najprej rodil iz mesa in krvi, zatem iz duha in vode ./../ In neprenehoma ga prosim, da zavoljo svojega sinu tega nebeškega blagoslova, ki daleč presega vse, kar svet ima in ljubi, moji domovini ne bi odtegnil ali propasti dal zaradi nevere, hinavčine, odpadništva, nehvaležnosti in nespokornosti nekaterih, temveč da bi jo od dne do dne čedalje bolj pripravil do spoznanja in priznanja samega sebe in svojega ljubega sinu ter jo večno zveličal. Amen, amen. Vaših milosti in gospostev prav prijazno in krščansko name naslovljeno pismo in želje, da bi se vrnil k njim v deželo kranjsko pridigat sveto božjo besedo ./../ Sprejeti hočem ta poziv, pa če me drugi dan, ko pridem v Ljubljano, obesijo ali sežgo (prav tam: 72).

Tudi skrb za šolo, seveda v domovini, je v Trubarjevih pismih intenzivno izražena, saj je poskrbel tako za »novega pridigarja« kakor tudi za šolnike, ki naj bi mlade vzgajali v duhu nove vere. Trubar pa si je vseskozi prizadeval za »kranjsko cerkev« in ji je hotel na vse mogoče načine pomagati, pri čemer

prav njegova pisma predstavljajo temeljni zgodovinski dokument slovenske reformacije in protestantizma.

Trubarjeva pisma vsekakor sodijo v širši evropski prostor, saj je bila slovenska reformacija vseskozi povezana z evropskim dogajanjem prav preko Trubarjevih stikov z osebnostmi, ki so oblikovale tedanjo evropsko kulturo. Slovenska reformacija se je povezovala z evropsko tudi skozi južno-vzhodno Evropo, predvsem s prizadevanjem, da na kakršen koli način odvrne turško nevarnost, pri čemer so Trubarjeva pisma igrala pomembno vlogo. Trubar je namreč s pomočjo pisem kakor tudi posvetil in predgovorov skušal pomagati k rešitvi pred vseskozi grozečo turško nevarnostjo, pri čemer se je pokazala njegova miroljubna, če ne že kar mesijanska vloga: rešitve ni iskal v orožju, ampak je posegal še za današnji čas po učinkovitejšem sredstvu, in sicer širjenju miru s pomočjo knjige, v tistem času z biblijo, kar je pomenilo tudi kulturo novoveškega humanizma. Ali podano s Trubarjevimi besedami v pismu vojvodi Krištofu Württemberškemu (13. julija 1560):

Tako spet najponižneje pri Bogu prosim vašo knežjo milost zaradi ubogih žalostnih kristjanov, ki stanujejo v slovenskih in hrvaških deželah na turški meji in ki jih Turki neprenehoma grozno trpinčijo, naj zavoljo Krista in njegove časti še blagovoli pisati spoštljivo omenjenemu kralju Maksimiljanu in ga prositi, da bi se njegovo kraljevo dostojanstvo dogovorilo s svojimi zvestimi, poslušnimi podložniki petih spodnjeavstrijskih dežel in z ogrskimi in hrvaškimi grofi, gospodi in deželani ter jih pripravilo do tega, naj bi nam pomagali začeti in dokončati to bogoljubno krščansko in potrebno zasnovano delo, s katerim bodo z božjo milostjo prišli do prave stare zveličavne vere ne le Hrvati, temveč tudi Turki /.../ (prav tam: 66).

Ali podane misli o isti problematiki v Trubarjevem pismu kralju Maksimiljanu (15. julija 1560):

Zato vaše kraljevo veličanstvo spet v imenu in zaradi slovenske in hrvaške cerkve najponižneje silno prosim, da bi se zavoljo Kristusa in njegove časti hotelo pogajati z gospodi in deželani na Avstrijskem, Štajerskem in Koroškem (doslej sem samo pri Kranjcih nabral, s čimer sem plačal slovenski tisk) in z ogrskimi in hrvaškimi grofi in gospodi ter jih pripraviti, da bi nam pomagali zalagati slovenski in hrvaški tisk ter pri tem vzdrževati zgoraj omenjene tri osebe. In to so dolžni bolj kot drugi narodi, ker uporabljajo ta dva jezika njih podložniki in tudi Turki, njihovi sosede, ter bodo s tem več miru od Turka dosegli ko s svojimi sulicami in puškami, kakor sem o tej stvari več pisal vašemu kraljevemu veličanstvu v predgovoru pisma Rimljanom (prav tam: 69).

Pregledanih je bilo prvih 31 pisem od leta 1553, ko je Trubar pričel delovati v Kemptenu, do leta 1562, ko se je na prošnjo deželnih stanov že vrnil v domovino in dobil mesto superintendenta slovenske protestantske cerkve. V tem času je bil poleg slovenskih književnih načrtov (*Katekizem* in *Abecednik*) ter prevajanja svetega pisma nove zaveze (prevod *Prvega dela novega testamenta*, 1557, prevod *Drugega dela novega testamenta*, 1560, prevod *Matejevega evangelija*, 1555, prevod *Pavlovih pisem Korinčanom in Galačanom*, 1561) tudi močno vpet

v delo Biblijskega zavoda v Urachu pod pokroviteljstvom barona Ungnada, pri čemer je bil vključen v širše načrte glagolskega in cirilskega prevajanja svetega pisma v smislu že omenjenih protiturških idej. Tedaj je Trubar sodeloval še s hrvaškima sodelavcema oziroma prevajalcema Antonom Dalmato in Štefanom Konzulom, s katerima je prišel navzkriž zaradi njunih slabih prevodov, kakor je najti med drugimi tudi v 23. pismu baronu Ivanu Ungnadu iz Uracha (4. novembra 1561) ali v 19. pismu ljubljanskemu cerkvenemu odboru (Urach, 19. marca 1561):

Kar me najbolj skrbi in vznemirja v tem času, je strah, da s prevodom in ortografijo gospodov Štefana in Antona ne bom uspel. Gospod Štefan ni nikak Hrvat, tudi ne zna popolnoma slovensko; gospod Anton pa sam ne zna prav brati, kar je hrvaško prevel in napisal. To je tako. Zato, ljubi bratje, ozrite se po kakem pravem Bosancu ali Uskoku, ki bi znal pravilno hrvaško in cirilsko govoriti in pisati, četudi ne zna latinsko ali laško. Tega nam čimprej pošljite semkaj, to vas prosimo zavoljo božje časti (prav tam: 84).

V vseh pregledanih prvih enaintridesetih pismih prevladuje *praktični diskurz*, ki osvetljuje že navedene okoliščine Trubarjevega delovanja v tujini in doma, komunikacija pa poteka z različnimi osebami in institucijami: po enkrat z Jernejem Holdenriedtom, Oswaldom Rulandom, z ljubljanskim cerkvenim odborom, s kranjskim stanovskim odborom, s kranjskimi deželnimi stanovi, z ljubljanskim škofom Petrom Seebachom, v enem pismu skupaj z deželnim glavarjem Jakobom Lambergom, deželnim oskrbnikom Joštom Gallenbergom in s kranjskimi odborniki, tudi v enem pismu skupaj z Joštom Gallenbergom, kranjskim deželnim oskrbnikom, Ivanom Jožefom Eckom, Ahacem Thurnom, Dietrichom Auerspergom in Martinom Gallom z Rožeka, z oblastniki ob vrnitvi v Ljubljano, po večkrat pa s Henrikom Bullingerjem (5×), prav tako v enem pismu skupaj z Joštom Gallenbergom, deželnim oskrbnikom in z odborniki kranjskimi (2×), z ljubljanskim cerkvenim odborom (2×), z baronom Ivanom Ungnadom (6×), s kraljem Maksimiljanom (4×), z vojvodo württemberškim (2×), z Antonom Dalmato (2×).

Samo v nekaterih pismih se priključi še *teoretski diskurz* v obliki registra knjig: v 8. pismu kralju Maksimiljanu (Kempton, 2. januarja 1560), in sicer pod št. 9 register in sumarični seznam vseh slovenskih do tedaj tiskanih knjig kot priloga k pismu, pri čemer je Trubar izpustil dva tiska iz leta 1555. Leta 1561 je ta seznam izšel še v tisku, kjer je spet izpustil *Matejev evangelij* in *Eno molitvo*, ki je bila Vergerijeva. To prvo Trubarjevo pismo kralju Maksimiljanu glede krivih obtožb proti njegovemu delu in prevajanju je treba razumeti predvsem v zgodovinskem kontekstu. Kralj Maksimiljan, poznejši cesar (1564–1576), je bil naklonjen »novi« *veri*, zato je imel protestantizem v njem močnega zaščitnika. Vendar pa so slovenske dežele pripadale nadvojvodi Karlu (1564–1590), ki pa je bil odločen podpornik protireformacije, in prav zato se je Trubar trudil zagovarjati. Tudi v 11. pismu se pojavi odlomek z značajem *teoretskega diskurza*, in sicer glede ortografije: to pismo vojvodi Krištofu württemberškemu (Kempton, 8. marca 1560) že pomeni razplet zadeve v zvezi s pravovernostjo, vendar se

Trubar trudi dodati še strokovni popravek svoje ortografije. Odlomek z obliko *teoretskega diskurza* je najti še v 12. pismu – ljubljanskemu cerkvenemu odboru (Kempten, 19. marca 1560), v katerem želi Trubar s pomočjo ljubljanskih prijateljev prepričati kralja Maksimiljana, da so neutemeljene tudi tiste obtožbe, ki se nanašajo na zgrešen pravopis in pomanjkljiv besedni zaklad:

/.../ zakaj besede, ki jih zametuje, uporablja in razume tudi preprosti človek na Gorenjskem in Dolenjskem, okoli Celja in Slovenj Gradca, čeprav ne zna nemško. Lahko bi prevel in postavil za uržah vzrok, za gnada milost, za milost pomilosardiju, za ferdamnene pogublene ali zgublene, za trost utisanje, za nuc prid, za leben život, za erbščina dedina, za lon plačja, za štima glas itd., kakor sem nekatere teh besed tudi rabil. Vendar sem hotel ostati pri preprostem kranjskem jeziku. Prav tako tudi glede ortografije nikakor nima prav. Res je, Čehi često rabijo c za z. Besedo zhlouik pišejo takole: člowik. Jaz pa imam svojo ortografijo za boljšo od njihove, zato bom pri njej ostal (prav tam: 59–60).

V 24. pismu (Urach, 10. februarja 1562), naslovljeno je skupaj na Jošta Gallenberga, kranjskega deželnega oskrbnika, Ivana Jožefa Ecka, Ahaca Thurna, Dietricha Auersperga in Martina Galla z Rožeka, pa se pojavi *mimetični diskurz* v obliki osebnoizpovednega odlomka, vstavljenega med oklepaje kot dostavek, ki je pravzaprav Trubarjeva misel o njegovi bolezni, kar lahko umestimo tudi v kategorijo avtobiografskosti:

/.../ (moja stara bolezen, šen imenovana, me je v zadnjih 7 tednih dvakrat napadla, mi pustila hude sledove na obrazu in na stegnih velike in rdeče oteklina, ves sem v izpuščajih, tako garjav sem, da komaj hodim, vsakomur se gnusim) */.../* (prav tam: 104).

Avtobiografsko oblikovane misli so v Trubarjevih pismih nenehno prisotne, kar dela pisma človeško dostopna, hkrati pa razgrinjajo tedanje zgodovinske okoliščine, ki Trubarjevim dejavnostim nemalokrat niso bile posebno naklonjene; zlasti so Trubarja velikokrat obtožili krivoverstva, kar je na primer razbrati v 10. pismu (Kempten, 12. januarja 1560) – naslovljenemu deželnemu glavarju Jakobu Lambergu, deželnemu oskrbniku Joštu Gallenbergu in odbornikom kranjskim, v katerem je Trubar avtobiografsko neposreden in retorično umetelen:

Blagorodni, plemeniti, častiti, milostni in naklonjeni ljubi gospodje. Po svoji stari navadi je satan spet poskusil z dvorskimi spletkami zatreti razvoj evangelija v naši domovini in na Hrvaškem ter je stvar že tako daleč spravil, da mi je prepovedano nadalje tiskati slovenske knjige. S kakšnimi zvijačami pa, kako in kje je to dosegel, tudi s kakšnim orožjem sem se mu uprl, naj vaše milosti in gospostva jasno in resnično spoznajo iz priloženih prepisov mojih spisov in tiskov, ki sem jih sestavil in poslal kralju Maksimiljanu in knezu württemberškemu.

/.../ Ne želim pa in ne potrebujem za svojo sedanjo začeto vojsko nobene druge pomoči in podpore, kakor da mi vi Kranjci po resnici sporočite in daste veljaven in odkritosrčen dokaz in spričevalo, da ni v mojih tiskanih slovenskih knjigah nikakega

krivega, sleparskega prevoda in krive vere, temveč da so dobro razumljive in koristne ubogemu slovenskemu ljudstvu ter da zvesto uče in uveljavljajo vse krščanske člene po augsburški veroizpovedi in v njenem smislu itd. (prav tam: 54).

Zaključek

V izbranih Trubarjevih besedilih je z vidika modalnosti izjavljanja opaziti različne oblike diskurzivnih formacij, najprej v smislu *praktičnega* in šele zatem *teoretskega diskurza*, pri čemer so postavljeni temelji ali zametki znanstvene razprave, mitološkega oziroma bibličnega prikaza, vendar tudi različnih vrst pripovedi ter avtobiografskih pričevanj, kar pa še najbolj sodi v *mimetični diskurz*. Pregled izbranih Trubarjevih besedil (treh predgovorov in prvih enaintridesetih pisem iz njegove korespondence) je tako potrdil na začetku postavljeno tezo glede konstituiranja različnih vrst diskurzivnih formacij in diskurzov v slovenski književnosti 16. stoletja po zaslugi prav Trubarjeve zavzete in požrtvovalne dejavnosti. V njegovih besedilih je najti še pogosta dokazovanja in nenehno poudarjanje turške nevarnosti za slovenski ter hrvaški narod v prid izjemno odmevnega projekta prevajanja biblije v Turkom razumljiv slovanski jezik. Prav zato je Trubarjev diskurz v izbranih predgovorih in pismih pogosto zastavljen tudi v smislu boja in raznovrstnega dokazovanja verskim ter deželnim oblastnikom (npr. kralju Maksimiljanu, vojvodi Krištofu Württembergskemu in drugim) svoje pravovernosti in smiselnosti književnega početja za »ljube Slovence«.

VIRI IN LITERATURA

Kozma AHAČIČ, 2007. *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Michel FOUCAULT, 2001: *Arheologija vednosti*. Prev. Uroš Grilc. Ljubljana: Studia humanitatis. (Zbirka Studia humanitatis.)

Mihael GLAVAN, 2008: *Trubarjev album. Romanje s Trubarjem*. Ljubljana.

Marko JUVAN, 2006: *Literarna veda v rekonstrukciji: uvod v sodobni študij literature*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura. (Zbirka Novi pristopi.)

France KIDRIČ, 1951: *Primož Trubar*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod.

Alenka KORON, 2004: Teorije/teorija diskurza in literarna veda (1. del). *Primerjalna književnost* 27/2. 97–117.

—, 2005: Teorije/teorija diskurza in literarna veda (2. del). *Primerjalna književnost* 28/1. 119–134.

Jože KORUZA, 1983: Protestantismus bei den Slowenien, Protestantizem pri Slowencih. *Weiner Slowenischer Almanach*. Sonnerabend 13.

Jože RAJHMAN, 1986: *Pisma Primoža Trubarja*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, razred za filološke in literarne vede.

—, 1986a: *Trubarjeva ena dolga predgovor. Ob štiristoletnici smrti Primoža Trubarja*. V Ljubljani: Cankarjeva založba.

—, 1986b: *Trubarjev svet*. Trst.

Mirko RUPEL, 1934. *Slovenski protestantski pisci*. V Ljubljani: Tiskovna zadruga.

—, 1966: *Slovenski protestantski pisci*. (Druga, dopolnjena izdaja.) Ljubljana: Državna založba Slovenije.

—, (ur.), 1952: *Drugi Trubarjev zbornik: ob štiristoletnici slovenske knjige*. Ljubljana: Slovenska matica.

Primož TRUBAR, 2002–(2006): *Zbrana dela Primoža Trubarja*. 1. natis. Ljubljana: Rokus: Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar.

SUMMARY

The paper focuses on the historical and social imaginarium of the 16th Century, the unseparable part of which is Trubar's spiritual-historical, cultural, and literary contribution of exceptional dimensions. Primož Trubar declared his deep devotion to protestantism in the form of religious-pious texts, while his numerous prologues and introductions to individual literary works, dedications, letters of recommendation, and correspondence are of indispensable value since they reveal the author's rich world of images of the symbolic universe of the time as a sign of intercultural activities. The basic thesis of this paper is that, by means of analyzing Trubar's selected prologues and correspondence, the following regularity is evident from the viewpoint of discourse theory: in Trubar's time, discourse diversity, tended to have some common starting points. Accordingly, from the viewpoint of modality of statements, Trubar's selected texts reveal different forms of fables, the beginnings of scientific dissertations, and mythological or biblical presentations, which all influence discourse structure. According to Foucault (2001), discourse itself is the place where social relations of knowledge and power are established, and where the interference of conflicting interests occurs. That is why discourse by nature is the subject-matter of fights and political confirmation, for power and knowledge usually present co-effectiveness which on the discourse level can be evident through procedures of exclusion, reduction, and selection.
